

Власенко І.В., к.е.н., доцент ©
Вінницький національний аграрний університет

ЕКОЛОГО – ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ВИРОБНИЦТВА ПРОДОВОЛЬСТВА

Наведені в ринкових умовах господарювання результати досліджень еколого-економічної безпеки виробництва продовольства. Показано складові елементи екологічної безпеки виробництва сільськогосподарської продукції, розкриті основні завдання екологізації сільського господарства.

Ключеві слова: еколого – економічна безпека, агросфера, основні компоненти забруднення харчових продуктів.

Нині людина оволоділа багатьма секретами природи, вийшла в космос. У біотехнології досягнуто таких меж, які викликають уже моральні проблеми, пов'язані з клонуванням тварин, людей тощо. Значних успіхів досягнув розвиток продуктивних сил сільського господарства як основи забезпечення населення планети продовольством. Однак продовольча проблема залишається невирішеною, і, більш того, викликає песимістичні прогнози її розв'язання. Про це наголошується в Римській декларації із всесвітньої продовольчої безпеки, прийнятої у 1996 р., де зазначається, що проблеми голоду і відсутність продовольчої безпеки мають глобальний вимір і існує висока ймовірність їх збереження і навіть значного збільшення в деяких регіонах, якщо не будуть прийняті термінові, рішучі і злагоджені дії, з урахуванням очікуваного зростання світового населення і навантаження на природні ресурси.

Подібна ситуація складається в світі, не зважаючи на те, що в останні 20-30 років зроблено певні позитивні кроки у вирішенні глобальної продовольчої проблеми, коли на міжнародному рівні почали приділяти посилену увагу продовольчій безпеці. “Зелена революція” у країнах, що розвиваються, підтримка і розвиток сільського господарства в розвинутих країнах дозволили мати навіть більші темпи виробництва деяких видів продовольства (м'ясо, цукор, олія), ніж темпи зростання населення на планеті. Однак ця тенденція проявляється лише в середньому, оскільки високі темпи приросту населення, урбанізація і орієнтація на експортні культури не дають можливості вагомо покращити продовольчу ситуацію в багатьох регіонах світу. Проблема сучасної світової продовольчої проблеми полягає в тому, що продовольства для того, щоб ліквідувати голод у світі, в цілому вистачає, але спостерігається нерівномірність у його виробництві та споживанні, тобто географія виробництва продуктів харчування не співпадає з географією їх споживання.

Метою роботи було розкрити еколого – економічні особливості виробництва продукції сільського господарства для забезпечення продовольчої безпеки.

В Україні у зв'язку з економічною кризою, зменшенням обсягів виробництва та погіршенням якості сільськогосподарської продукції зменшилося споживання основних продуктів харчування. За даними вчених-аграріїв, чорноземи втратили 30 % гумусу, а їх родючий шар зменшився на 10–15 см [1, с. 53]. До того ж за 1990-2008 рр. парк тракторів зменшився у 2,8 раза, зернозбиральних комбайнів - у 2,7 раза, вантажних автомобілів - у 2,5 раза [2]. Це не могло не позначитися на обсягах, структурі темпах виробництва сільськогосподарської продукції та продовольчому забезпеченні населення країни. За 1990-2008 рр. виробництво продукції сільського господарства в цілому скоротилося на 41,9 млрд. грн. (або на 28,7%), у тому числі: продукції рослинництва - на 1,7 млрд. (або на 2,5%), а продукції тваринництва - на 40,2 млрд. грн. (або у 2 рази). Як наслідок, виробництво сільськогосподарської продукції на 1 особу зменшилося на 563 грн. (або на 20%) [3]. За рівнем споживання основних харчових компонентів Україна суттєво відстає від провідних країн світу. На сьогодні за показниками зниження життєвого рівня населення, кількості та якості спожитих продуктів Україна належить до слаборозвинених країн. Для подолання кризової ситуації в найближчий час треба суттєво підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва, в основному, шляхом інтенсифікації рослинництва і тваринництва.

Підвищення ефективності сільського господарства досягається переважно внаслідок застосування добрив, гербіцидів і пестицидів, розвитку механізації, виведення нових сортів рослин і порід тварин, впровадження прогресивних технологій вирощування культур, доцільної спеціалізації господарств і структури посівних площ, раціонального використання земельних і водних ресурсів тощо. З погляду екології не всі ці засоби однаково безпечні. Інтенсивна хімізація сільського господарства створює підвищену небезпеку для навколишнього середовища і здоров'я людей.

Екологічна безпека - це такий стан навколишнього середовища, при якому унеможливується погіршення екології та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Складовими елементами екологічної безпеки є :

– *екологічно чиста продукція* - матеріали або продукти (харчового, технічного призначення), що не містять у собі шкідливих домішок у концентраціях, небезпечних для природного середовища, тварин і рослин, здоров'я людей. Надходження шкідливих речовин у навколишнє середовище при цьому також має бути цілком виключене;

– *екологічно чисті ґрунти* - такі, які не містять шкідливих домішок у кількостях, що загрожують стану ґрунтової біоти і здоров'ю людини;

– *екологічно чисте виробництво* - забезпечення такого рівня організації виробництва, при якому встановлюється відповідність екологічним вимогам, нормам і нормативам. Близьким за значенням є поняття «безвідходне виробництво», але в даному випадку мається на увазі не тільки виробничий процес, а всі стадії життєвого циклу товарів, включаючи транспортування, обмін і споживання, утилізацію відходів.

В останні три десятиліття набула особливого значення проблема нітратів. У цей період значно зросло застосування азотовмісних добрив, що супроводжується

інтенсивним забрудненням природних вод і сільськогосподарської продукції нітратами.

В аграрному секторі виникають негативні процеси, які пов'язані з накопиченням нітратів у продуктах рослинництва (овочах, баштанних культурах) :

- нераціональне застосування азотовмісних добрив;
- зміна біохімізму сільськогосподарських рослин, підвищення в них вмісту нітратів;
- збільшення небезпеки токсичної дії (нітрати і токсиканти, що накопичуються в рослинах);
- зменшення харчової цінності продукції;
- зменшення лежкості зниження харчової цінності при збереженні;
- негативний вплив на здоров'я людей;
- зниження загальної економічної ефективності сільськогосподарського виробництва.

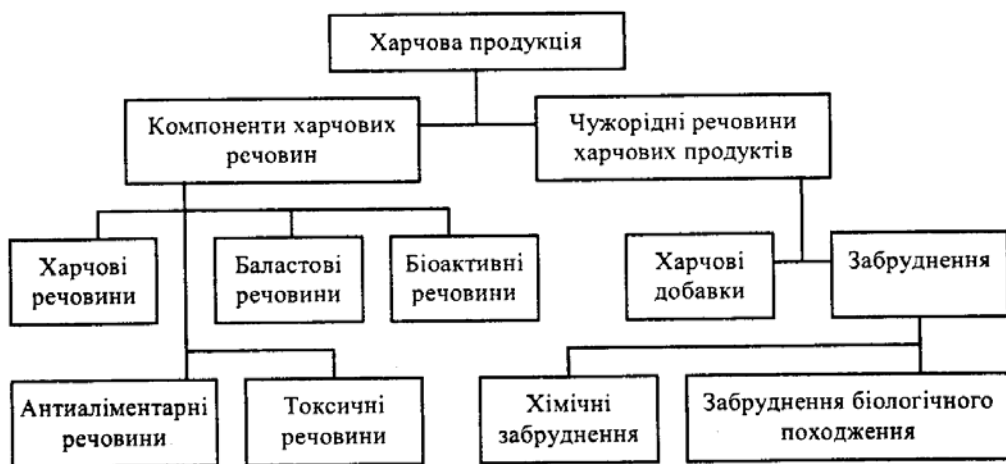
На рис. 1. наведено класифікацію основних компонентів забруднення харчової продукції.

Суспільство давно визнало важливість проблеми забруднення навколишнього середовища, але в наш час актуальною є проблема сільськогосподарських технологій як основної небезпеки для здоров'я людини.

Екологізація в агросфері в цілому має перешкоджати негативному впливу технологічних процесів на стан навколишнього середовища.

Цим обумовлені основні завдання екологізації сільського господарства :

- зниження техногенного навантаження;
- підтримання природного потенціалу шляхом самовідновлюваного режиму процесів у природі;
- скорочення невиробничих витрат;
- використання відходів вторинної сировини;
- стимулювання виробництва екологічно чистої продукції.

Рис.1. Класифікація основних компонентів і видів забруднення харчових продуктів

Виробництво й споживання їжі посідають центральне місце у будь-якому суспільстві і мають економічні, соціальні, а також у багатьох випадках екологічні наслідки. Зокрема, Алтухов А.І., Жоголева Е.Е. виділяють три групи наслідків взаємодії суспільства і природи у сфері сільського господарства – руйнування продуктивних сил самого сільського господарства (втрата родючості земель в результаті їх перевантаження, засолення, хімічного і бактеріологічного отруєння та інші); наслідки, які завдають шкоду не тільки сільському господарству, а й іншим галузям економіки (забруднення водойм, атмосферного повітря та інші); наслідки, які створюють небезпеку для життя і здоров'я людей, в тому числі тих, хто споживає харчові продукти, вироблені з використанням агрохімікатів чи біотехнологій [4, с. 210-211]. Хоча захист здоров'я завжди має бути пріоритетом, формуючи продовольчу політику, потрібно також зважати на інші аспекти. Крім цього, на різні етапи ланцюга харчування можуть впливати стан і якість довкілля, особливо екосистеми. З огляду на це, політика збереження довкілля відіграє важливу роль у забезпеченні споживачів безпечними продуктами харчування [5]. Це справедливо і по відношенню до екологічної безпеки сільськогосподарської продукції. Зв'язок агропромислового виробництва із здійсненням природокористування та охорони навколишнього середовища не викликає жодних сумнівів. Екологічна безпека сільськогосподарської продукції може забезпечуватись у наступних напрямках:

1. Екологічний моніторинг та радіаційна безпека території (ліквідація наслідків та усунення потенційних ризиків радіоактивного забруднення, утилізація заборонених та непридатних до використання пестицидів та захоронення твердих відходів, використання нових технологій їх переробки, охорона ґрунтів, вод, атмосферного повітря).

2. Розробка і впровадження програми - рекомендації забруднених територій.

3. Забезпечення генетичної безпеки України шляхом прийняття та реалізації законів щодо генетично модифікованих організмів та генної інженерії.

4. Впровадження органічного сільськогосподарського виробництва в агросфері України шляхом розробки та реалізації Довгострокової програми ведення органічного сільськогосподарського виробництва та програми «Екологічно чиста продукція агросфери».

5. Екологічна паспортизація сільськогосподарських угідь

6. Створення інтегрованих систем управління якістю та безпекою сільськогосподарської продукції.

7. Розробка та створення ефективної системи методів економічного стимулювання виробництва екологічно безпечної сільськогосподарської продукції.

Створення ринку екологічно безпечної продукції є одним із найбільш пріоритетних завдань соціально-економічної, продовольчої та екологічної політики держави у сфері захисту здоров'я населення.

Отже, забезпечення екологічної безпеки сільськогосподарської продукції є одним із важливих напрямків забезпечення екологічної безпеки України та факторів, що визначають здоров'я української нації. Це свідчить про визрілу необхідність розробки теоретичних положень екологічної безпеки сільськогосподарської продукції та забезпечення ґрунтового правового регулювання у цій сфері, що неможливо без характеристики взаємозв'язку екологічної безпеки сільськогосподарської продукції з екологічною безпекою в цілому.

Стан, у якому опинився агропромисловий комплекс України, можна визначити як кризовий. Критичне положення з продовольчим забезпеченням у державі, де обсяги виробництва сільськогосподарської продукції ще недавно складали більш як 30% ВВП, у країні, яка має кращі у світі земельні ресурси, говорить про тяжку хворобу економіки. Від спроможності України забезпечити свій народ достатньою кількістю високоякісних продуктів харчування залежатиме, чи стане вона цивілізованою, правовою, розвиненою державою. Не слід забувати, що в Україні з її географічними, історичними, політичними та демографічними особливостями агропромисловий комплекс є базисом економіки, важливою експортною галуззю, основою матеріального добробуту населення.

Необхідна чітка організація економічних взаємовідносин між виробниками і споживачами, між підприємствами агросфери і державою. Разом з тим не можна вважати удосконаленою чинну систему цін і ціноутворення. Низькі закупівельні ціни, особливо на тваринницьку продукцію, а також диспаритет цін на сільськогосподарську і промислову продукцію є основною причиною кризи в агропромисловому комплексі. Ці проблеми, а також проблеми оподаткування і фінансування потребують невідкладного рішення.

Економічна ситуація в сільському господарстві характеризується перш за все тим, що через обмеженість платоспроможності населення, значний монополізм в суміжних галузях, і особливо в переробній промисловості й торгівлі, а також великий обсяг імпорту, сільськогосподарські виробники не можуть підвищувати ціни на свою продукцію відповідно до збільшення витрат на виробництво. Це є однією з головних причин зменшення виробництва практично в усіх галузях агропромислового комплексу.

Висновки:

1. Сучасні еколого – економічні проблеми сільськогосподарського виробництва створюють реальну загрозу як національній безпеці країни (зокрема, продовольчій безпеці), так і майбутнім поколінням.

2. На фоні екологічної ситуації, яка склалася, справедливим є твердження, що природно-ресурсний потенціал аграрного виробництва втрачає свої відновлювальні, відтворювальні та асиміляційні можливості, що є загрозою ресурсно-екологічній безпеці суспільства.

Література

1. Березівський П.С. Організація, прогнозування та планування агропромислового комплексу: навч. посібн. [для студ. вищ. аграр. закл.] /

П.С. Березівський, Н.І. Михалюк. – Львів: «Магнолія Плюс»; вид-во СПД ФО В.М. Піча, 2004. – 443 с.

2. Розраховано авторами за -даними: Статистичний щорічник України за 2008 рік, с. 152.

3. Див.: Сільське господарство України у 2008 році. К., Держкомстат України, 2009, с. 44.

4. Алтухов А.И., Жоголева Е.Е. Научные основы обеспечения продовольственной безопасности // Продовольственное обеспечение России: состояние и перспективы. – М., 1996. – С.4-25.

5. Амбросов В.Я., Онегина В.М. Поддержка цен и стабилизация доходов сельскохозяйственных производителей // Весник Международного славянского университета. – 2001. - №2.

Summary

These market conditions in the economic results of studies of ecological and economic security of food production. Displaying component element you are ecological safety of agricultural products, revealed the main task of ecological agriculture.

Рецензент - к.е.н., доц. Батюк Б.Б.